

№ 14 (В123). ☆ 1997 сыл олунньу 6 күнэ. Чэпиэр. ☆ Сманата—1084 солкуобай.

CHA

КУУС-КӨМӨ БУОЛАРГЫТЫГАР ЫҢЫРАБЫТ

Быыл муус устарга саха бастаан лингвист-уче-
найа, биир дойдулаахпыт С. А. Новгородов аатын
сүгэр Чурапчы орто-оскуолата төрүттаммита 125
сылын туолар. Ити көрбөлү даатаны көрсө улуу-
ска уонна оскуола араас өрүттөөх бөлөмүнүн үлэ-
һитиллэр.

Оскуола 1872 с. муус устар 4 күнүгэр Вознесен-
скай танара дыһыттар аһалдыбата, биир кыла-
таа, иини 25 оҕо үөрэнэрэ, Бастаан учууталын
Покровскайтан төрүттөөх Н. П. Припузов анаан
үлэһэбита. Ол күнтэн субу күнүгэ дээрэ улуу-
ска үөрэҕириттин биир кырдыаһас кыһата сүүһүнэн ты-
һынча араас идэлээх дьону итэн таһаарда. Итин
саха литературатын төрүттөөбүт А. Е. Кулаков-
кайынан, А. Н. Софроновунан, Үлэ Геройа, народ-
най суруйааччы Д. К. Сивцевинан — Суорун Омол-
лоонунан, наука доктордара Г. П. Башагининан, А.
П. Оконешиникованан, СР Правительствотын пред-
седателлин солбуйааччы Е. А. Борисовинан, саха

дьахталларынан бастаан Улуу сэриигэ Ийэ
дойдуну көмүскээн халлаанга тахсыбыт летичка
В. К. Захарованан уо.д.а. үөрэнэччилэринэн кини
туттабыт, үүһэр көлүөнөҕө холобур өлбөтүбүт.

Оскуоланы 12 үөрэнэччи кыһыл номус, 20 оҕо
үрүн көмүс медалларынан бүтэрибиттэрэ. Үөрэҕи-
ларҕатар кыһа 100 сыллаах үбүлүөйүн бэлэттир
сылга директорунан Н. И. Дьячковскай, 120 сылын
бэлэттир бэлэ көмүс В. М. Неустроев этилэр, от-
тон бүгүн СР үтүөлээх учуутала В. Н. Коркин ди-
ректордунан. Оскуола кадр өттүнэн сөптөөх хааччы-
лыылаах, 35 комплект-кылааска 610 оҕону 70 учуу-
тал үөрэтэр. Кинилэр ортолоругар РФ үтүөлээх
учуутала А. А. Борисова, үөрэҕирин туйгунара,
учебник, программа автордара В. В. Сивцева, М. А.
Борисова, Т. К. Матвеева бааллар.

Оскуола материальной-технической базата сылтан
сылт кинээн иһэр. Ол курдук, билигин кини-муон 3
мандиэмнээх таас оскуола үөрэнэбит, 2 спор-

тивнай салаа, мастарыскай, таран, компьютернай
кылаас бааллар. Быыл 4 квартиралар учууталлар
олорор уонсайдара, харабыл-дыһа үлэһэ индустри-
яһитилэр.

1986-1997 сс. үөрэх дьылыгар оскуола улууска
«Оҕону идэҕэ туһаайан үөрэттигэр» эксперименталь-
най площадка быһытынан садалаата.

Улууспут бастаан орто оскуолата, үөрэҕи-сирди-
гы тарватар кырдыаһас, ол эрэри сагалыы сайда-
түүнэн иһэр кыһа 125 сыллаах үбүлүөй кини-
тиэтэнирэ былаанналар. Онон оскуола педколлектив,
төрөппүттэрин комитетта бөлөмүнүн дьаһалларга
нөхтөөхтүн кыттаргытыгар, хайа кылаарынан күүс-
көмө буоларгытыгар олох кини аартыгар кынаттаан
көтүлүт кылуускиктарын, кинилэр төрөппүттэрин,
улуу бары үлэһит коллективтарын ыгыраллар.

В. Н. КОРКИН,
оскуола директора, **С. С. ЕГОРОВ,** профком пред-
седателя, **Н. Ф. СИВЦЕВ,** төрөппүт комитетин
председателя.

САХА СИРИГЭР үөрэх тарбанытыгар Чурап-
чытааҕы педагогической училище биир биллэр
оруулу ылбыт кыһа этэ. Дойду үрдүнэн ылы-
һаллыбыт булунчулаах начаалынай, ситэтэ суох
орто, орто үөрэхтээһиннэри олоххо кылларарга ту-
һуламмыт дьаһалларга тирэҕирэн, 1933 сыллаахха
Чурапчыга учуутал техникума аһалдыбата. Кэлин
училище дини үлэһиттэрин ааттамыта. Интеллиген-
ция саага көлүөнэтин итэн таһаарбыт бу үөрэх кы-
һата С. А. Новгородов аатын сүгэрэ.

Аатыгар дьүөрэлээх үлэлээх ЧПУ барыта 20 кү-
нүгү, 10 кэтэхтэн үөрэни курстарынан 600 гач
тахса учууталлары бэлэмнээбитэ. Алаастарын, са-
йылыктарын ылардыртан ырааппатах, ынах-сылгы
байыдаахтарын көлхөстөргө быһаарыт үөрэҕэ суук
саха ыалларын оҕолоруттан үөрэти-такайан учуу-
таалары итэн таһаарыы, дыһыттар интеллигенци-
н бэлэмнээһин сыраллаах үлэтигэр В. С. Алексин, Ф. З.

АЛТА УОН СЫЛ БУОЛАН БАРАН

Самарин, А. Н. Анисимов, Ф. Г. Сафронов, А. Ф.
Винокурова, Г. В. Вешников — Баал Хабырыс кур-
дук кырдыгынан олорбут уонна үлэһэбит препода-
вателлэр үлэһэбиттэрэ уонна дыһыт-хачы үөрэнэч-
чилэрин баһылаабыттарга эрэ үөрэҕэ бүтэрин дипло-
мун туттарыалара дини кырдыаһастар көмөннөр.

ЧПУ бастаан ыһуна 1937 с. буолбута. Бу бөйүтэ
туспа кэрдик көмүс сөн күбөснэ: начаалынай үө-
рэхтээһин соругун толорон, дойду ситэтэ суох орто
үөрэхтээһиннэ киирбитэ. Мугудай ситэтэ суох орто
оскуолатыгар нэһилиэн бэйэтин кичиттара Е. К.
Перминов, Г. П. Сивцев учуутал дипломнаах, сир-
дык ыралардаах үлэһит кэлбиттэрэ. Кинилэргэ үө-
рэммиттэртэн биллилээх космофизик-ученай Д. Д.
Брасильников, суруйааччы М. Д. Попов, колхозу
салайан аатырбыт председатель И. И. Сивцев, уче-
най К. Г. Оконешинов, үтүс учууталлар уо.д.а.
нэһилиэн бастыҥ дьонноро тахсыбыттар.

Училищега араас сылларга норуот олугун үтүс
салааларыгар салайар үлэҕэ сыдыбыт элбэх кини
үөрэммитэ. Саха сирин Правительствотыгар тийэ
үлэһэбит дьоннор ортолоругар үбүн сыллаах үлэ-
лэрэ орденнарынан уонна медалларынан бэлэтэ-
миттэр адыһаа суохтар: А. Ф. Охлопкова, В. И.
Дьячковскай, Д. Д. Дьячковскай, С. Н. Татарников,
М. Н. Сибиряков, М. С. Оконешинов уо.д.а.

Атыттарга холоотоххо, элбэх суруйааччылардаах
саха дьонугар ЧПУ-тан үүмүт народнай суруйаач-
чылар В. С. Соловьев — Болот Боотур, В. С. Яков-
лев — Далан, биллилээх поэттар Дьуон Дьахылы,
А. Бродников, И. Федосеев — Доосо даттара баара
училище үлэтин сыаналыырга олус элбэи кэспир.

Наука гранит чыпчаалын дабайдыттар ортолоругар
наука доктордара, ученайдар Н. Д. Дьячковскай,
Д. С. Макаров, А. А. Макаров, М. Д. Гермогенова
уо.д.а. бааллара училище чачы даҕаны үрдүк та-
һымнаахтык үлэһэбитин көрөһүлэр.

1941-1945 сс. Аба дойду Улуу сэриигэр кыт-
тыта — училище биир туспа, хаанынан суруллубут
историкта. Үөрэҕи бүтэрэн үлэһит, студеныы сы-
дыр сүүстэн таһа эдэр-чэигэн, күөгээр күннэригэр
сылдыр дьон сэригэр фронттарыгар ыгыраллыбыттар.
Кинилэртэн агардарын кэригэ Москва аныттан
сагалан Берлинга тийэ араас ыргыһыларга
сирдык тыһынара быстыбата.

Бөйүтэ даҕаны кырымчык хамнастаах препода-
вателлэр, быһаарыан сиппендилаах студенаар
харчыларын сыһыттан кыһа тардан «Советск-
Якутия» танковай колония тутуутугар ыһаата суук

үбү укпугура.

Уоттаах сэриг фронттары Москва аныһааҕы,
Сталинградтааҕы, Курский Төвөйдөөбү, Ильмень
күүлээһин кутан-уот холорунтара, Европа дойдула-
рын босхолоһун, Японскай милитаристары үлүгү-
түү — училище дойдуунарынан кыргыһыларын гео-
графията. Кинилэр ортолоругар Сталинград албан
аатырбыт артиллерийа Г. Д. Протодинков, 20-с
хайыһар биригээдэтигэр ытык Ильменгэ кыргыс-
пыт А. С. Бродников, саха Маресьева С. К. Мана-
ров, мар, сырҕан баастардаах эргилибит Г. Д.
Ефимов, М. П. Ефимов, сүппэт бэлэлээх мөрсө-
нүн хааларыт поэт Дьуон Дьахылы, И. С. Соло-
вьев, И. М. Павлов, П. Р. Сидоров уонна да атыт-
тар бойобуой наҕараадаларыгар эйэлээх үлэ наҕа-
раадалара эйилибиттэрэ.

ЧПУ-тан Советскай Армияны хамаандаһабыт бо-
йобуой офицердар эмнэ үүмүттэрэ. Подполковник
П. Д. Ефремов, офицердар П. Е. Спиридонов, Р.
Х. Кривошапкин үтүс наҕараадалардаах эргилибит-
тэрэ. Бизэтэ эстэр бинтэһэлээх сатыы сэрииттэн
сагалан артиллерист, связист, разведчик курдук
сэриг араас көрүҥнэригэр сыдыбыт, Прибалтика-
ны, Польшаны, Германияны босхолоһут Албан Аат
орденнаах младшай командир М. М. Перминов
этигэ эргилэн, дойдуугар Ис дьылаа отделын
начальнигынан ор сылларга үлэһэбитэ. ЧПУ вы-
пускниктара учуутал үлэтин таһынан араас өрүттөөх
общественнай үлэһит дьарыктаныылары — олохторун
сиэрэ, Республика үтүөлээх учуутала, бойобуой
Албан Аат орден навалара И. М. Павлов улуус
дьоно Улуу сэриигэ кыттыгыларын историктын дь-
һынардаахтык хомуйсан, ыһыктыан-чымпыктаан үлэ-
лэн бөчөөнө таһаартаран үүнэр көлүөнөҕө бэлэ-
тээбитэ махталлаах суол. Иван Михайлович улуу-
һунан эрэ муһурдаамакка, республикага «Память»
книгэни оҕорууга сыраллаах үлэҕэ үрдүктүк сыан-
аланан, Государственной бириэмийэ лауреата аат
нигэрилиннэ. Биир дойдулаахтара киниэн итэн
тутталлар уонна ЧПУ дыһыт-хачы интеллигенции
кыһата буола сыдыбытын чаҕылхай туоһута дьы-
ойдуллар. Училище выпускниктарыттан тус бөй-
лэрин үтүс суобастаах, аһыннылаах үлэһитинэн
дьон-сэргэ хайылын, үөрэнэччилэр махталлары
элбэхтэр ылыттар, кинилэр сорохторо билигин да
үлэ үһүгэр сыдыаллар. Араас улуустарга оскуола
директорынан, кинигэ издательствотыгар үлэһэбит
К. И. Пермяков билигин норуот педагогикатын
улуустааҕы ассоциациятын салайар.

Түөрт уон сыл анараа өттүгэр начаалынай кы-
лаастар учууталларын бөлөмүнүн кыһа сабыллыбы-
та. Кини баатырлар маңнай интернат-оскуола аһы-
лыбата, кэлин аар-саарга аатырбыт спортивнай
оскуола буолан тигинэччи үлэһит олорор.

Билигин Д. П. Коркин аатын сүгэр республикан-
скай спортивной орто интернат-оскуола Саха сирин
кинэи нэкиттэн оҕолор мустуһунар үөрэнэллэр, спорт
араас көрүҥнэринэн ситиһиллээхтик дьарыктаналлар.
Оскуола базатыгар ДьПУ филиала аһыллан үлэһэ-
битэ номнуо үс сыл буолла. Бу филиал аһыллыта
оскуола коллективин аһыннылаах үлэһит түмүгэ
уонна директор, Ил Түмэн депутаты М. Д. Гуляев
тус бөйүгүн үтүөтэ дик саһыбын, улууспут ыччата
ыраата барбакка идэ ылар ыһааҕын үөскөтүтэ Ми-
хаил Дмитриевич депутат быһытынан эбэһини-
гэр эппиэттэһэстэхтик сыһыаннаһарын биир холо-
бун быһытынан сыаналыбын.

Филиал быһылгы бастаан ыһуна 60 сылааҕы
ЧПУ бастаан ыһуһун кытта алтыһара ордук кэ-
рэхсэбиллээх. Филиал ЧПУ үтүө үгэстэрин салтан
Г. Н. Оконешинов, В. П. Собакин, И. Р. Захаров,
П. Е. Бархасанов, В. Н. Оконешинов курдук идэ-
лэригэр ураты бэринилээх тренердари учууталла-
ры иһиһэ дини эрэни күүтэбит.

Г. ЗАХАРОВА, Мугудай.

Көр-күлүү күрөҕэ

Саха кинигэ барахсан быһыргыттан кыһынты уһу-
кэһэлэри кылгатар туһугар ырыаһыттары ыллатаан,
олонхоһуттары олонхолотон, таабырын таһысан, ос-
туоруйалаһан сэргэхсийэрэ. Биир оннук дьоро кини-
һэни учууталлар КВН-ын түмүк киирситэ буолла.
Финалга көрсүбүт түөрт хамаандаҕа бары даҕаны
ыллыр-туойар, саҕаран-нигэрэн кутар сиир дьон
мустубуттар. Бастаан тахсыбыт Диринг орто оскуо-
латын хамаандата оссо күүһүрбүт, саага кустууһун-
миттэр. Аммалар түһүмэх аһын баай фантазияла-
рынан, артистаан нөрдөрөр талааннарынан ыла-
дыааччылар сэргэһиллэрин ылар үгэстөөхтөр. Чу-
рапчы ыччаттара хас биирдик соруудаһарын чуол-
кайдыа толорон, бары тэҥи кыттан, сценаҕа тахсан
тута айар-дьоһурдарынан түһүмэх аһын дьон бини-
рбэлиһэн туһанааллар. Урут кытта илик Бахсы
учууталлара улаханнан соһуттулар, финалга атыт-
тардыын тэҥи аһыннылар. Саага талааннар тах-
сыллара үрдүктүн сыаналанар, ону илэри чилиһинэрэ
учуоттуулар.

Бастаан билсиппигэ аммалар долгуһан хаалбыт
«сардааналара» дьону быара суох ыталаата, бик-
сылар үчүгэй хамаанда дэттилар, чурапчылар уонсай
суолтан туораан, чааһынай бааныык туһунан кэп-
сээн сэргэхситилэр. Мотоцикллаах А. Александров,
Л. Игнатъева, «Мерседестээх» А. Романов, Е. Сте-
цева кыра ыһаан баран сэргэх уобарастары айдылар.
Диринг оскуолата элбэх үчүгүһүн туруорбуттун
ордук спортивнай рок-н-ролл үчүгэйдик көһүннэ,
арай музыката биирдиктэ сөмчөтө суохтук сыан-
аланна. Оттон бахсыларга диск-жокей оруолун толор-
бут Наталья Егорова түһүмэх кииргэттэ уонна кө-
рөөччүлэргэ улаханнан соһудатта. Тордус түһүмэххэ
наһааннар күрэхтэстилэр. Маныха соруудаһы
барытын үчүгэйдик толорбут, барытыгар чаҕылхай-
дык кыттыбыт Мария Дьячковскай бастаата.

Бөһүс түһүмэххэ хамаандалар тэһэн ылыт ырыа-
ларыгар музыкальнай кини оҕорон көрдөрдүлэр. Ди-
рингтэр «Хорошие девочки» дини ырыаны үчүгэйдик
толордулар. Аммалар «Сим-сим» дини ырыаларыгар
спорт ветерана Сергей Павлов балаҕа кыһаах ар-
тыст буоларын нөрдөрдө, ол эрэри хамаанда иһин
эрэ чилиһэ кыттыбыта нүмэри дьадапта. Чурапчы
орто оскуолата М. Шуфутинскай «За милых дам»
дини ырыатын спектакль оҕорон элбэх очкону хо-
муйда. Тийэх түһүмэх — лирическай санаа. Манна ди-
рингэр индийскай ырыанан соһуттулар, оттон амма-
лар «Вон-М» ансамблькын киирсиллэрэ хайдах эрэ
табыллыбата, тыла-оһо иһиллэбит буолан, ис хоһоно
дьонго тийбэтэ дини санаатым. Ол эрэри мччаттар
долгуһан, иһиһэр-хаһыһаан аһынныттары биллэр-
дилэр. Чурапчы хамаандата тийэх түһүмэххэ сору-
дуну чуолкайдык өйдөөн, сахалыы ырыаларынан, то-
лөһнөөх эдэр сүрэхтэр тэһиллэринэн, кырдык даҕа-
ны, көрөөччүлэри лирическай ой-санаа аһыбыгар,
киллэрдэ. Сорох кыттааччылар да, көрөөччүлэр да
аммалар уонна чурапчылар киирсиллэрин түмүгэр
мөһүгөр үтүөтүн тартылар. Ол эрэри маныха ил-
део номолосто. Түөрт түһүмэх кинигиттэн аммалар
бэрт кыранан киниги испиттэрэ эрэри, иһин кини-
ги түһүмэххэ чурапчылар илэ-хачы баһыйдылар.

Күрэхтэһин түмүгүнэн Мария Дьячковскай бастыҥ
наһаан аатын, чаҕылхай оонньуу иһин биирдик
Марфа Ильяна (кинээн Аммантан) ылылар, булу-
гас, сыты ой иһин Василий Гуляев (Чурапчы),
уусуран, хомоһой тыһыс иһин Наталья Егорова
(Бахсы) аһа барыстар хаһаһыһаарынан буолдулар.
Биирбэли биирлэһиһи хамаандалар уонна биир-
үөрэх управлениета иһаар сыһы КВН-ны үөрэнэччи-
дигэһэн толоростулар бэлэтэһиллэр. Улуустааҕы
чыллар ортолоругар төһүлэргэ быһаарда.

Петр КАЛАЧЕВ.

